

Ханты Ясӑн

Основана
1 ноября 1957 года

05.12.2024
№23 (3659)

Округ ёмаӑхӑтл пида!

ЮГРА
дети округа

Покачевӑт Наӑкӑёган вӑт кӑртӑн шуши мир ӑктӑщӑт, 2022-мит ол. П. Молданов верум хур

Пулӑавӑт
вошн айлат ёх
ӑктӑщӑт

» 4-5

Геннадия Райшева
йокантум
лӑӑтупсӑт

» 7

Ма вӑды
тащн сема
питсум

» 8

Округ вухәт олаңан путәртсәт

Мәнум дапәтн Ёмвошн округ дума мирхот вәс. Щәта депутатәт арсыр мосты поступсәт нух вантсәт па вүсәт. Мет вулаңа щи хәтлән округ бюджет олаңан поступсы вәс. Югра мўеве кәща Руслан Кухарук ищи мирхотн вәс.

Округ дума кәща хә Борис Хохряков вўюм бюджет олаңан лупәс:

» Ма ширемн, интәм бюджет округевн вәлты ёх пәта мосты ширн версүв. 2025-мит олдн округева юхтум вухәт 406 миллиард шойта йилдәт. Щит социальной

верәт нух алумты щира версүв. Интәм мўң аршәк вух мәсүв катра хотәт нух вўты щира, округевн ёшәт йилпатты вера. Мин Руслан Николаевич пидә мәнум лўң мәр округевн вәлты вошәт хўват яңхсүв. Муй округ мир дәңхасәт, мўң щи олаңан нәмәссүв па елды

бюджета версүв. Ширн бюджет щиты ләщәтсүв, дәлдн округевн вәлты мир вәлупсы ямашәка ат йис.

Округ кәща хә Руслан Кухарук лупәс:

» Ин бюджетн аршәк вух хотәт омәсты вера мәлы. Хәлум ол мәр мўң

ар ашкола, нявремәт хәтл мәр тайты хотәт, пәльницайт, культура хотәт, мир вәлты хотәт омәсты питлүв. Сәрханл вошн Ас мухты нурум елды олдн омәсты етшуптәлүв. Щәлта Манстәр районән Ас мухты нурум омәсты олднитлүв.

Мирхотн уша йис, интәм верум бюджет ширн интәм далын служитты па далә яңхум ёх, дыв хотәң ёхдал, йма вухн нәтты питлүйт.

Путәр хәншәс:

Надежда Рагимова

Нәтты щира поступсәт йилпатлүйт

Ас потты тыдәщ 26-митн шуши мирәт ассамблея мирхот вәс. Щәта округ дума депутатәт Е.Айпин, Т.Гоголева, Р.Проводников па В. Жуков, округ кәща дәңкәр ёх А. Забозлаев, Е. Майер, И.Чудова па округ департаментәт кәщәйт әктәщсәт. Мирхотн шуши мирәт вәлупсы ямәлды щира верум поступсәт олаңан ясаң мәнәс.

Олдн округ вухәт ортты департамент кәща дәңкәр не Светлана Попкова 2025-мит па елды 2026-мит, 2027-мит олаңа миюм бюджет вухәт олаңан путәртәс. Лўв ясаңдал ширн, поступсы хўват шуши мир верәт нух алумты щира 2025-мит ола 192,6 миллион шойт вух мәлы, 2026-мит ола – 162,8, 2027-мит ола – 171,6 миллион шойт вух. 2025-мит олдн щи вухәт шуши мир айлат хуятәт вәндтүйлды вера, ай хопәтн кәсупсы верты щира па па мосты верәта сухуптәлүйт.

Щәлта округ дума депутат Т. Гоголева лупәс:

» Югра мўевн щимәщ поступсы вәс, мәта утхўват шуши мирәт вәлты хотәт ләтты вухн нәтсүйт. Ин щи поступсы хўват яң ол мәр заявлениә непекәт ән вўдүйт. Сыры щив хәншум итәх хуятәт очередь эвәлт йира вўсүйт, ширн дыв хот ләтты ән нәтсүйт. Мә-

нум ол мәр щи поступсы щира 82 миллион шойт вух мәсы. Интәм йилуп поступсы верты мосл, дәлдн хотәт ән тайты шуши ёх ищи нәтупсы вўты шир ат тайсәт, тәп ин вәнты щи йилуп поступсы ән хәншсы. Сыры ясаң мәнәс, хути тәм ол вәщ тыдәщн щи поступсы рәпитты олднитл, тәп ин вәнты ән рәпитл. Шуши мирев шеңк лавәлләт, дәлдн йилуп ол вўш эвәлт щи поступсы рәпитты олднитл, дәлдн дыв вәлты хотләд ләтты шир ат тайсәт.

Е. Айпин лупәс, 2025-мит олдн Вулаң далын нух питум хәтл вўш эвәлт 80 ола йил, мўң округев 95 ола йил, щи вулаң ёмәңхәтләт пәта йм арат вух мәты мосл.

Округ культура департамент кәща не Маргарита Козлова «О народных художественных промыслах» поступсы олаңан путәртәс. Ин мастер нем

тайты ёх немләд немасыя верум непекә хәншлүйт.

Щәлта мирхотн уша йис, мәнум 2023-мит олдн округев хўваттүйн хўд велпәслуман рәпитты 59 тәхи реестр непекн хәншман вәс, 21 тәхи – воньшумутәт, тулхәт, турнәт әкәтман, 12 – вой велпәслуман, 3 – вўды лавәлдман рәпитты тәхи. Йяха ки лўңәтты, дыведа 50,5 миллион шойт нәтупсы вух сухуптәсы.

Шуши мир ясаңәт дәвәлды верәт олаңан мирхотн вәндтәты верәт тәты департамент кәща А.Дренин ясаң тәс. Интәм округев хўваттүйн 24 ашколайн 1548 няврем рәт ясаң вәндтәд. Лывты 19 хуят хәнты ясаңа вәндтәдәт, 8 хуят–вухальясәңа, 1–юрн ясаңа. Щәлта А.Дренин вўт кәртәтн вәндтүйлды вер олаңан лупәс. Сәрханл, Нефтеюганской па Нуви саңхум районәт хўваттүйн 9 щимәщ ашкола

рәпитл. Мәнум олдн щиты 3-7 ол луват 50 няврем юлдн вәдман ашколая ләщәтсүйт.

Лўв ясаңдал ширн, ин вухаль ясаң вәндтәты пәта иса хулыева киникайт хәншсүйт па есәлсүйт, щи киникайт федеральной перечня хәншты щира иса непекәт ләщәтсүйт. Хәнты ясаң хўват учебникәт ин елды ләщәтлүйт, касум хәнтәт пугрупсийн 9 класс вәнты хәншман вәлләт. Щәлта лўв лупәс, 2023-2024-мит вәндтүйлды олдн 823 айлат хуят округев колледжәтн муй университетәтн вәндтүйлсәт, дыв кўтәлдн 335 хуят вәндтүйлды пурайн вухн нәтсүйт.

Тәм ол Сәрханл вошн университетн шуши ёх рәт ясаңа вәндтәты хуятәт вәндтүйлды олднитсәт. Интәм щәта нивл айлат шуши хуят вәндтүйлд. Югорской государственной университетн хәт айлат шуши хуят подготовительной курсәт хуши вәндтүйлд.

Путәр хәншәс:

Надежда Новыхова

Югра мўвн вэлты тынаң ёх!

Мўң Ёмвош округев Россия мўвев пата вудаң мўва вэл. Тата арсыр мосты верат лэщатлыит, дэлн а́нта тэп округевн, иса Россия хон мўвев луваттыйн ханнехуятат яма па тўңшираңа ат вэсат, дэлн округевн вэлты мир яха катлэсман ат вэсат па вэлупсэл, тащяңа па щўняңа ат мана́с.

Ин Ёмвош округев ёмаңхатл пида нынана ям па хошум яснат луплўв. Наятн-Вэртатн дава́лман па шалитман ат тайдыиты. Тадаң ёш, тадаң кўр нынана луплўв!

«Ханты ясаң» па «Луима сэрипос» газетайна́н ханшты ёх

Округевн «ладь нявремат» йилуп нётупсы холумлат

Югра мўв правительства мирхотн, мата ут округ кэща хэ Руслан Кухарук тэс, йилуп нётупсы верат лэщатсыит.

Щит ши ханнехуятат пата, мата ёх иса пурайн округевн вэсат па 1927-мит одн Ас нопатты тылащ 9-мит хатл вўш эвалт па 1945-мит ол 9-мит хатл вэнты сема питсат.

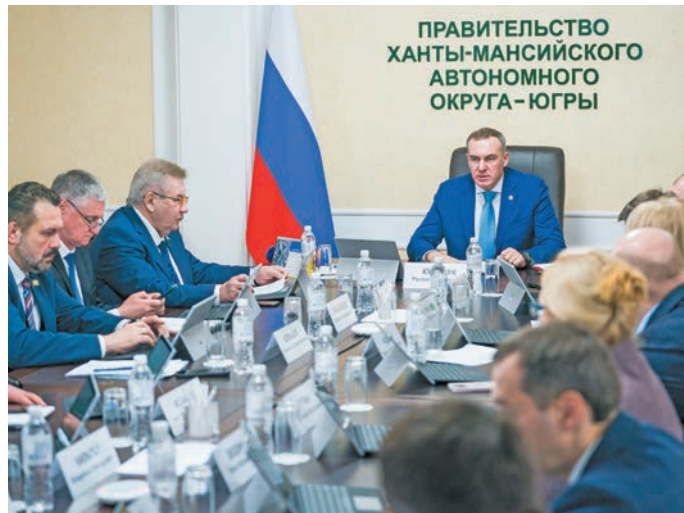
Сыры олатн там ханнехуятат пата тамаш нётупсы немалт тахийн федеральной муй па региональной щирн ханшман ан вэс.

Инта́м региональной законодательства щирн 2025-мит ол Ас

халты тылащ олаңмит хатл вўш эвалт округев ханнехуятата вэлты хотат па коммунальной верат пата нётупсы вух сухуптаты питды. Щи тумпи «ладь нявремат», хуйтат Югра мўвн вэллат, пеңкдал лэщатты тэрум пата питлыит.

Мосл лупты, 2024-мит ол лыпат хойты тылащ олаңмит хатла округевн 19 613 щимаш хуят вэл.

Ханты ясаңа тулмащтас: **Надежда Молданова**

Округ правительства мирхотн

СВО тахийн даясты ёх нётлыит

Югра мўвн СВО тахийн даясум па даясты хуятата па дыв хоттел, ёхлада нётупсы щират арша́ка верлыит. Щи олаңан округ правительства мирхотн путартсы.

Щивер округкэща хэ Р. Кухарук партум щирн лэщатлы. Лўв там лўң округев районат па вошат хўват яңхас па вантас, хутыса мир щата вэллат па муйса́р нўша верат тайлат.

Югра социальной развития департамент кэща А. Терёхин яснат щирн, инта́м СВО тахийн

даясты па даясум ёх нявремат, хуйтат средней профессиональной вэнл-тыйлды тахета манлат ки, сот щурас шойт вухн сухупталыит. Сыры олатн щимаш вухаң нётупсы тэп вэн непека́ңа йиты айлат ёха сухуптасы.

Ханты ясаңа тулмащтас: **Надежда Ильина**

Шуши мир ханнехуятат пата йилуп нётупсы верат

Ёмвош округ правительства мирхотн, мата ут кэща хэ Руслан Кухарук тэс, экстремизм верат арталаты пата, гражданской обществанух адумты щира па округев Увас мир верат лэщатты пата вэлты государственной программат йилпатсыит.

Айлат ёх верат, гражданской инициативат па внешней связят эхтыйн рэпитты департамент кэща хэ Я. Самохвалов лупас, там госпрограммат йилпатлыит, дэлн вух нётупсы арша́ка верты па 2024-мит

па 2025-2026-мит олата вўюм Ёмвош округ бюджет поступсы пида тўңшираңа лэщатты.

Руслан Кухарук яснат щирн, там лўң лўв муниципалитетат хўват яңхас па ши юпийн «Устойчивое развитие ко-

ренных малочисленных народов Севера» программа йилпатты пата поступсы ханшас. Шуши мир хуятат ши вэитантупсэт пурайн путартсат, ши поступсэт па нётупсэт, мата утат сыры вўйлясыит, мосты щирн ан рэпитлат.

» Мўң лаңхалўв, дэлн ши нётупсэт, мата утат ин шуши хуятат пата вэллат, рэпитты ат питсат. Мет ям, дыв «Диалог о будущем» экспертной сессия пурайн ши верат эхтыйн нэмассат па мосты яснат лупсат, – лупас Р. Кухарук.

Внутренней политика департамент айкел ханты ясаңа тулмащтас: **Надежда Вах**

Ямал мўв Пулңават вошн Ас потты тылщ 20-23-мит хатлътн «Российской Север» вән а́ктупсы вэс, тыв 100 айлат ёх мўң Россия мўвев арсыр сўңат эвэлт па па хон пелак ёх юхатсат. Тыв тәм арат хуятат а́кумсат Увас мўв па Дальний Восток мирев айлат ёх вэлупсы олаңан елды путартты пата па ши мирев елды вэлты пата нумсат верты.

Пулңават вошн айлат ёх а́ктәщсат

Тәмәщ а́ктупсы кашаң ол верантла, тыв Увас мўвн па Дальний Восток хуца вэлты айлат ёх вохдайт. Тәмәщ вән мирхот лэщәтсат: «Федеральное агентство по делам молодёжи (Росмолодёжь)» хуца рәпитты ёх па Ямало-Ненецкой автономной округ кәща хуятат.

«Росмолодёжь. События» – тәмәщ нем тайл айлат ёх пата верум та́хи, щит айлат ёх нумсат и та́хия а́кәтты пата. Муйсәр а́ктупсәт ши айлат ёх пата верантлайт, щитат ар та́хетн иши и лотн ат вәлдәт. Тәм платформа хуца арсыр верат верантлайт: айлат ёх хўв мәр вәнтәты сыр-сыр программат па и пўш и одн верты тәмәщ вән а́ктупсәт.

Мет олаң пўш тәмәщ «Россия Увас мўв» а́ктупсы 2015-мит одн верса, щит Москва вош хонаңан вәс. Тәм ол тәмәщ а́ктупсәт верты питум ол эвәлт 10 ол ши мәнәс.

Увас мирев йис вәлупсы елды тәты пата Ямал

▲ Мўң округев айлат ёх

мўвн, мата та́хийн тәм пўш айлат ёх а́кумсат, вера ар вер верләт. Тата увас мирев ёмаңхәтләт, увас мир пурмасат ванлтупсәт, этнофестивалят па айлат ёх кәсупсәт верантлайт. Йис моньщәт-пурат па увас мирев ясәт елды тәты пата 2022-мит ол эвәлт сырыя питум айлат ёха премия вух ёша мәлы.

Тәм вән а́ктупсы программа хуца сыр-сыр верат вәсәт, тата мир күтлалн арсыр верат олаңан путартсәт, щит мўвәт-йиңкәт шавиты верат олаңан, вой-хўд вәлты олаңан, тәм йисн рәпитты верат олаңан па муй вўрн йис верат тәм вәлупсийн шавиты пиш вәл.

Ненецкой автономной округ кәща хә Дмитрий Артюхов, ЯНАО айлат ёх па туризм верат департамент кәща хә Наиль Хайруллин, Ямал Увас мират верат тәты департамент кәща ими Ульяна Каленюк па «Центр развития туризма на Полярном Урале» та́хи кәща ими Ольга Филиппенкова.

▲ Ёх күтлалн путартләт

Иса вет йит щир та́хи вәс: «Россевер. Сообщество», «Россевер. Имидж», «Россевер. Контент», «Россевер. Родные языки», «Россевер. Туризм». Хән иса верат етшәсәт, и та́хийн пилтәшум ёх дыв верум вердал па ёха ванлтәсәт, ши та́хийн Ямал кәща Д.А. Артюхов нәтәс. Тәм юхи хәшум хәтл ванлтупсыя юхтыйлсәт: «Федеральное агентство по делам молодёжи» кәща лаңкәр хә Павел Абрамов, Ямало-

«Рәт ясәт» хуца вәлум ёх путартсәт па хәншсәт, муй вўрн дыв арсыр рәт ясәтн па ёх ешалт путартты щир непека хәншләт па муйсәр щира дыв рәт ясәна па ёх хуцты пиш тайләт. Щит сыр-сыр Увас мир па Дальний Восток мирев ясәт карточкайт мухты па юнутат мухты верты.

«Имидж» хуца рәпитум ёх мира ванлтәсәт дыв верум хурдал, щит

Йис щирашӓк верум тӓм йис лӓмӓтлӓты сухӓт. «Туризм» хушса рӓпитум ӓх ванлтӓсӓт, муй лыв мӓвлал хушса мойӓ ӓх рӓтышӓты верӓт лӓщӓтлӓт. «Контент» тӓхийн вӓлум ӓх нумсӓт версӓт, муй вӓрн йис вӓлупсы, йис верӓт олӓнӓн карты шӓуӓкӓт мухты путӓртты па ванлтӓты. «Сообщество» хушса ӓкмум айлат ӓх нумӓс пунсӓт «ПроРосСевер» платформа верты, мӓта тӓхийн увӓс мирев ешсалт путӓртты па айкедӓт верты питлӓт.

Ямал кӓшса Дмитрий Артюхов путӓртӓс:

Вӓлеӓ ӓх хушса

» Ма нынана «Россия Увӓс мӓв» хушса юхтум мира ям вӓшса ясӓн луплум тӓмӓш ӓктупсы 10 ола ювум пӓта. Тӓта ӓкумсӓт каркам па нумсӓн айлат ӓх, лыв ӓр па каш тӓйлӓт мӓн мӓвев, вӓлты мӓвлал ӓрӓна па ташӓна верты. Ма ям ясӓн луплум «Росмолодёжь» хушса рӓпитты ӓха, лыв мӓн мӓвев хушса, Пулӓвӓт вошн нӓлмит ол мӓр тӓмӓш ӓктупсы верӓнтлӓт. Ям пӓмашипа ясӓн нынана тӓм ӓкмум ӓх нумсӓт, верӓт вана тӓйты пӓта. Тыв ӓкмум айлат ӓх, щит Увӓс мӓв па Дальний Восток ӓх, лыв йис ӓхдал верӓт вана тӓйлӓт па мӓнӓва ванлтӓлӓт.

Хӓн ӓктупсы хулдас, мет каркам айлат ӓха ишӓк непекӓт мойдӓсийт, «Росмолодёжь. Гранты» кӓсупсийн нух питум ӓх немдал лупсайт. Щи грантӓт 18 кӓсупсы щир тӓйсӓт.

Алиса Неркахи Тазовской район Ямал эвӓлт нух питӓс, лӓв ӓша павтӓс 174 шурӓс шойт вух «Лӓморoko» рӓт ясӓлн акань театр верты пӓта. Анастасия Мресова Самбург вош Пуровской район эвӓлт «Один на один с природой 1.0» проект пӓта

114 шурӓс шойт вухн мӓсы. Лӓв нявремӓт ванлтӓты питл, муй вӓрн лыв мӓвелн ӓн домӓтты. Рашид Каримов Ноябрьск эвӓлт «Спортивный лазерный бой в ЯНАО» юнтты вер лӓщӓтты пӓта 1 миллион вухн мӓсы. 2025-мит олн вӓйт лор тылӓшн лӓв 13 команда ӓкӓтл па юнтты щира лӓлӓсты питлӓт. Башкортостан эвӓлт вӓлты эви Дарья Мельникова проект немл «Не кафе «Чаӓк с искусством». Курмертау вошн айлат ӓх пӓта верл щимӓш тӓхи, мӓта тӓхийн лыв ушхӓль па мосты верӓт верты питлӓт. Щи вер лӓщӓтты пӓта лӓв 425 шурӓс вухн мӓсы.

«Рӓт ясӓт» хушса вӓлум хӓнты ики Илья Ребась «Живун» Природно-этнографической паркумзей Ханты-Мужи хушса рӓпитл. Лӓв па Китай хушса сема питум хӓ Ли Ичӓнь, щи хӓен ин Санкт-Петербург хушса вӓл, рӓшхӓнты-китай ясӓнуп непек версӓнӓн. Ин щив хӓншум ясӓт путӓртты словарь щира верты питлӓнӓн.

Илья Ребась тӓм ӓктупсы олӓнӓн путӓртӓс:

» Ма тӓмӓш тӓхия кимӓт пӓш юхӓтсум. Тӓта вӓлты, тӓта мулты верты мӓнӓма

Яма хӓншты айлат ӓх. П. Молданов верум хурӓт

вера ӓмӓш, тӓта арсыр мир пила путӓртты щир вӓл, арсыр мӓвӓт эвӓлт тыв юхтум ӓх уша верты па лӓхсӓна йиты пиш вӓл. Щӓлта па па мӓвӓт эвӓлт юхтум хӓнтӓт па вухаль ӓх пила вӓйтӓнтыйлты па путӓрттыиши мӓнӓма вера ӓмӓш.

Тыв арсыр тӓхетн вӓлты увӓс мирев юхтыйлсӓт, ма лыв пилала вӓйтӓнтыйлсум, путӓртсум, лыв увӓс мӓвев арсыр сӓнӓт хушса па Дальний Восток эвӓлт вӓллӓт. Ма иса вӓлтемн лывты тӓп телевизор хӓват шивалыйлсум, газетӓйн лыв олӓелн мулты хӓншман вӓл ки, лӓнтыйлсум, тӓта хуты лыв лылӓн хурдалн шӓшийлӓт, лылӓн ясӓнӓн путӓртлӓт, лыв йис ӓхдал

йис вӓлупсы ванлтӓлӓт. Тӓмӓш ӓктупсы вера мосты ут, мӓнӓма тӓм тӓхета юхтыйлты вера ӓмӓш.

Юхи хӓшум хӓтлӓн тӓта ӓкмум ӓх вӓлы тӓйты ӓх хушса яӓхсӓт, щӓта лыв семн вантсӓт, муй вӓрн увӓс мирев вӓлеӓ ӓх вӓллӓт. Тӓта лыв йис ӓх летутн лапӓтсайт. Щӓлта па кӓсты тӓхи верӓнтса. Щит этнобиатлон кӓсупсы, нюки хот сора ӓкӓтты кӓсупсы. Щӓлта па мойӓна юхтум ӓх вӓлеӓ ӓхӓлн па лоньщ ӓхтыйн яӓхты снегоходӓтн яӓхсӓт.

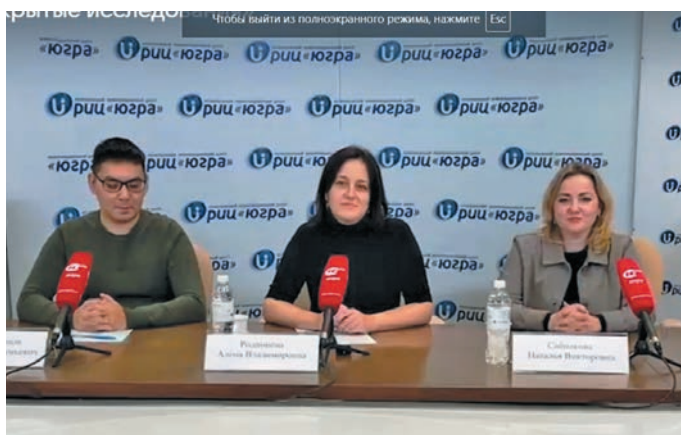
Путӓр хӓншӓс:
Пӓтр Молданов

Ас потты тылҕащ Ёмвошн айкелҕт ҕкҕтты хҕннехуятҕт «Малая родина» тҕхи кҕща не Алёна Родионова, йис пурмҕсҕт шавиты «Мўв-авҕт па Хҕннехҕ» хот кҕща лҕңкҕр не Наталья Сайнакова па ищи тҕхийн палеонтология щирн рҕпитты хҕннехҕ Константин Протодьяконов пида ийха вҕйтантылдсҕт па Югра мўв хуща наука щирн лҕщҕтум арсыр йилуп верҕт уша павҕтсҕт.

Йилуп верҕт наука щирн уша павҕтсҕт

Сырыя А. Родионова путҕртҕс, вҕйт дор тылҕащ 2023-мит ол вўш эвҕлт дыв «Югра мўв йилуп верҕт наука щирн» поступсы вўсҕт па ши ут пҕта округев луваттыйн арсыр тҕхетн вҕсҕт па тҕм ол вўш вҕнты рҕпитсҕт. Вантҕ, щимҕщ вер унтасн тҕм мўвевн вҕлды хҕйт па неңҕт йма археология, этнография, этнолингвистика, этноботаника, палеонтология муй сыр-сыр йис пураитн мҕнум хҕннехҕ вҕлупсы хурасҕт елды вҕйтты питлҕт. Ши пҕта йилуп проект вер немасыя пўншсҕт, арсыр хўв тҕхийн омҕсты ай кҕртҕтн катра пурмҕсҕт муйт иса ймсыева па ийха ҕкҕтсҕт. Щҕлта округ архивҕтн ищиты тҕмхҕтл вўш вҕнты рҕпитсҕт па уша версҕт йис пураитн мҕнум хҕннехҕ вҕлды холты щирҕт. Ши киньща дыв арсыр экспедицияйт унтасн уша павҕтсҕт, муйсҕр хҕннехҕйт катра тҕм мўвн ар пелҕк вҕсҕт па вҕлупсы щирлҕд ин тҕмхҕтл вҕнты тҕта лҕщҕтсҕт. Йилуп проект тҕсавертыпҕтайм араткем рҕпата Алёна Родионова лўв пилҕла вҕлум ҕх пида уша верҕс.

Ши пҕта итҕх пурайн телемостҕт немасыя версҕт, лҕдн арсыр мўвн Россия луватн вҕлды учҕной хуятҕт дыв пилҕла телевидения хўват вҕйтантылдсҕт, мосты айкелҕт ат тҕсҕт па веритты кемн нҕтсҕт муй мулды унтас йилуп проект тҕса вертыя щирн ванлҕтсҕт. А. Родионова ясҕҕт щирн, тҕм ол ищи арсыр экс-

К. Протодьяконов, А. Родионова па Н. Сайнакова

педицияйн вҕлум верҕт дыв араттедн иса етшуптҕсҕт. Щиты Югра мўвев учҕной хҕннехуятҕт тҕм проект пҕта 19 экспедицияитн ар наука вер версҕт.

Рҕпитмел пурайн дыв йртҕьяңкем районҕтн округев мўв луватн вҕсҕт. Щит 25 ай кҕртые па вҕншҕк вошҕт пўңҕлн, мҕта тҕхета тҕм кўтҕтн ищи шеңк лавҕрт юхҕтты па арсыр йис верҕт уша павҕтты. Археологҕт, палеонтологҕт па ботаникҕт, вантҕ, иса хольды тҕхетн, хута хҕннехҕ ҕн йҕхҕс па тҕмхҕтл ҕн па вҕл, дыв рҕпата верлҕд лҕщҕтты веритлҕт. Щҕлта А. Родионова лупҕс, муй щирн кашҕҕ тҕхия йҕхты пҕта дывела тухлҕҕ хопҕт, автобусҕт, моторҕҕ хопҕт па моссҕт. Вантҕ, араттедн тҕм ол округев арсыр районҕт хўватн дыв учҕной ҕхлҕд пида 12 щурҕс мултас километра тывелт-тухелт рҕпатаел пҕта йҕхсҕт.

Ши киньща кимит ясҕҕт тҕм вҕйтантупсыйн К. Протодьяконова мҕсы. Лўв путҕртҕс, мҕтты 2023-мит ол вҕн кер тылҕащ вўш

эвҕлт арсыр археологҕт па палеонтологҕт пида Луговской кҕрт пўңҕлн Ёмвош районҕн вҕс па рҕпитҕс.

Щиты дыв Чембакчинской мўв па рўва олҕҕт наука щирн вантсҕт па арталҕсҕт. Щимҕщ вер унтасн уша версҕт, хуты 25-кем арат миллион ол юхлы пҕды тҕм Югра мўвевн шеңк тащҕҕ, хурамҕҕ вҕнтҕт вҕсҕт па ҕнумсҕт.

Ши йисҕтн, учҕной ҕх ясҕҕт щирн, тҕм мўвевн вера рўваҕ вҕлмҕл. Вулканҕт эвҕлт хҕщум кев шўкҕт тҕм мўв хуща дыв па вҕйтсҕт. Щҕлта па вҕн вес ики оҕҕт шҕпҕт па лўв шҕншҕл лўвҕт рўва олҕҕтн нух хирсҕт. Имудтыйн йилуп белковой анализ щирҕтн ши вес ики лўвҕт муйт ймсыева арталҕсҕт па уша павҕтсҕт, хуты ши весҕт ҕнтҕт тҕп лўв мҕшҕт тҕйсҕт. Мўв хор войт ищиты, ҕл хҕннехҕ иты, хоньщупсыя питты па веритсҕт па арсыр мҕш верҕт па тҕйсҕт.

Хҕн тҕм учҕной хҕев вес ики мҕшҕҕ верҕт олҕҕҕн путрҕл сухнуптҕслҕ, елды па щиты путҕртҕс, муй

щирн Ас потты юхи хҕщум хҕтлҕтн дыв «Мўв-авҕт па Хҕннехҕ» хотҕлн нҕмҕсҕт щимҕщ вҕн, хурамҕҕ ванлҕтупсы лҕщҕттыя, хута ймсыева ванлҕттыя па арсыр айкелҕт вертыя питлҕт, муйсҕр йис пурмҕсҕт экспедицияйт верум пураитн вҕйтсҕт.

Мет юхи хҕщум кўтн тҕм мирхотн Н. Сайнакова айкелҕт верҕс. Лўв путҕртҕс, арсыр учҕной ҕхлўв тумпийн тҕмҕщ экспедицияйт верум пураитн ҕл хҕннехуятҕт сыр-сыр ай кҕртҕт па вошҕт эвҕлт па шеңк йма нҕтсҕт. Вантҕ, мет олҕҕҕн арсыр кҕртҕҕ кҕщҕйт па культура верҕт пида рҕпитты хҕйт-неңҕт нҕтупсы версҕт. Щҕлта па щимҕщ хҕннехҕйт па моссҕт, мҕта ҕхн лҕдн моторҕҕ хопҕтн муятн тывелт-тухелт тҕтылясыйт. Вҕнт хуща учҕной хуятҕт ищиты ар тҕхи хуща ҕл ҕхлўвн ванлҕтҕсыйт. Вантҕ, сыр-сыр вошҕтн вҕлум археологҕт муй па ҕх, муй щирн ҕн вҕйтты тҕхетн рҕпиттыя веритлҕт. Ши пҕта ҕл хҕннехуятҕт шеңк йма нҕтсҕт. Этнолингвистической экспедиция пурайн 40-кем хҕннехҕ Вах юхан хҕнтҕт ясҕҕҕн вҕн нҕтупсы дывела лҕщҕтсҕт. Щит щимҕщ хуятҕт, мҕта хҕйт-неңҕт Корлики, Чехломей па Ларьяк кҕртҕт эвҕлт вҕсҕт па учҕной ҕх пида сҕмҕҕа рҕпитсҕт. Наталья Сайнакова ясҕҕт щирн, тҕмҕщ экспедицияйт унтасн мўң мўвев уша верлўв.

Путҕр хҕншҕс:
Владимир Енов

Геннадия Райшева юкантим дунтупсэт

Ас потты тыдӑш 18-20-мит хӑтлӑтн Ёмвошн «Г.С. Райшева юкантим дунтупсэт» лӑщӑтсийт. Тыв Россия мӱв пелкӑт эвӑлт мойн мир юхтыйлсӑт. Там дунтупсэт Россия хурӑт хӑншты вудаҢ хӑ Геннадий Степанович Райшев шӑҗӑт сема питум хӑтл вӱш эвӑлт 90 ола ювум пӑта версийт.

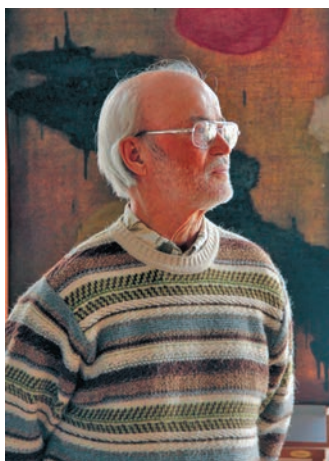
Югра государственной художественной музей па Г.С. Райшев галерея-мастерская хуятӑт там мирхот лӑщӑтты нумӑс версӑт. Дыведа «Российская академия художеств» па «Урал, Сибирь па Дальний Восток» художникӑт региональной тӑхи нӑтсӑт. Тыв юхтыйлсӑт: искусствоведения, философия, культурология, филология ширн рӑпитты хуятӑт, писателят, хурӑт хӑншты хуятӑт, музей тӑхетн рӑпитты ёх, оса тӑхет эвӑлт юхтум мир.

Хӑлум хӑтл мӑр Г.С. Райшев галерея-мастерская тӑхийн сыр-сыр мирхотӑт, ванлтупсэт, путрупсэт лӑщӑтсийт.

Ас потты тыдӑш 18-митн, Геннадий Степанович сема питум хӑтлӑн, «Обозревающий Землю» немпи юбилейной ванлтупсы пӱншсы. Тӑта округев кӑща хӑ Руслан Кухарук, дӱв лӑҗкӑр неҗӑл Елена Майер па культура департамент Маргарита Козлова вӑсӑт. Ищиты ванлтупсыя хурӑт хӑншты хуятӑт, арсыр оса тӑхет ёх, рӑт ёхдаҗ па вошӑн хӑннехуятӑт юхтыйлсӑт.

Руслан Кухарук ӑкмум мира вӱща ясӑт лупӑс:

» Геннадий Райшев сема питум 90-ол постӑты вер пурайн арсыр культурной па образовательной верӑт лӑщӑтсийт. Мосл, дӑдн тӑмӑш вудаҢ верӑт мӱҗе-ва мулты ям ут ат хӑйлӑт. Мосл щи хуятӑта нӑтты, хуятат хурӑт хӑншлӑт па мулты ӑмӑш ут верлӑт. Щи пӑта мӱҗ Югра губернатор эвӑлт Г.С. Райшев немн

Г.С. Райшев

немтум вухӑн мойлупсы лӑщӑтсӱв. Щи хуятӑт пӑта, мӑта ёх дӱв верл елды тӑлӑт, щит ям нӑтупсыя пилт.

Щи тумпи ям вӱща ясӑт юхтум мойн мира «Российская академия художеств» член-корреспондент хӑ К. Гаврилин лупӑс.

Режиссёр, киноакадемик Р. Халилуллин па «Райшев. Путь художника» вер ӑхтыйн рӑпитты не А. Радионова ай кина ӑхтыйн рӑпитты верел ванлтӑсӑт.

Щӑлта еллы Г.С. Райшева юкантим дунтупсэтн юхтум мир ешалт округ

Г.С. Райшев хӑншум хурӑнн по ольпӑт

Кӑща ёх вӑйтантипсыя юхӑтсӑт: ghm-hmao.ru/raisheva тӑхи хурӑт

кӑща лӑҗкӑр не Е. Майер, культура департамент кӑща ими М. Козлова па округ дума депутатӑт ӑмӑш вӱща ясӑт лупсӑт.

Щи дунтупсэт пӱншты пурайн Ёмвош Государственной художественной музей кӑща ими Е. Кондрашина лупӑс, хуты тӑм вӑн мирхот ӑнтӑ тӑп Югра мӱвев пӑта, щит иса Россия мӱв пӑта вудаҢ вера вӑл.

Кимит хӑтлӑн Г.С. Райшев па урало-сибирской мӱв художникӑт искусства верӑт олӑҗӑн путӑртсы. Ищи хӑтлӑн юхтум хуятӑта «Геннадий Райшев. Синтез искусств»: «Музыка

пространств», «Художник и театр», «Книжная графика» ванлтупсэт ванлтӑсийт.

Щи хӑтлӑт мӑр «Югра-Классик» тӑхийн Нягань вош эвӑлт юхтум айлат ёх пӑта юнтты театр хуятӑт «Райшев. Как нарисовать песню» этнхот ванлтӑсӑт.

Юхи хӑшум хӑтлӑн ёҗта пӑсан верӑнтсы, хута Е. Айпин, А. Омельчук писателят мир пилта вӑйтантипсӑт па Г.С. Райшев музей-хот олӑҗӑн путӑртсӑт.

Тӑм вӑн мирхот, мӑта ут Г.С. Райшев 90 ола ювум пӑта лӑщӑтсы, Россия па Югра мӱв научной па культурной верӑт пӑта шеҗк вудаҢ вера вӑл. Г.С. Райшев Россия мӱв пӑта па вудаҢ хуятӑт кӱтн ищи вӑн хуятта вӑл. Щи пӑта щиты верты мосл, дӑдн дӱв немл па хӑншум хурдал, олӑҗӑн иса Россия мӱв луваттыйн хӑннехуятӑт ат вӑйтсӑт.

Государственный художественный музей айкел хӑнты ясаҗа тулмащӑт:

Надежда Вах

М.И. Ким. Л. Гурьева верум хур

Шай яньщман лүв вэлүпсэл олаңан путартас:

» Ащем Иван Абрамович Попов – Касум картан саран хэ, аңкем Марфа Егоровна (эви опращнемл Артеева вэс), лүв Коми АССР мүй эвэлт вэс. Лын Касум совхозн вүды тащ давалдсаңан. Мүй семьяевн 13 январем вэс, ма – 12-мит, ин тэп ма па мет ай Георгий хэщсумн, лүв Ярославль вошн вэл. Мүй хулыева вүды тащн сема питсүв. Юдн тэп саран щирн путартсүв. Вэн яйдам па упидам ашколайн вэндыйлдсат, щирн мәнэм рүщ щирн путартты вэндтасат. Ма 9 ола ювмемн тэп ашколая масыум. Щит 1952-мит ол вэс. Олаңмит вэндтум неңем Фаина Лаврентьевна Кауртаева яма нэмлем. Лүв нявлэк сәмпү имия вэс. Мүй саран мир, Касумн интерната вэлты-холты ан вүсыюв, щирн аңкем-ащем Касума касалдсаңан, картан нюки хот омассәңан. Нюки хотн вэсүв, щиты ашколая яңхсүв. Щалта ащем Касум колхоз эвэлт йира мәнәс, па мүй вүды әхләтн Полнавәт кәрта касалдсүв. Щит вэн кертылщ 1954-митол вэс. Ма шеңк ищкийн потсыюм, хүй лекщитсыюм. Ащем кат шурәс шойт союмная вух вус, хот па мис ләтәс.

Матрәна Ивановна ясәл щирн, щипурайн ашколайн Иван Федотович Пермьяков вэс, лүв имел Августа Федоровна январемәт рүщ ясаңа па литературая вэндтәс. Щипурайн январемәт ашкола кәр алты пәта

Щиты лупәс Матрәна Ивановна Ким (Попова) – Полнавәт кертәң ими. Тәнял лүв Ас потты тылщ 16-мит хәтлән 80 ола йис. Ма лүв пиләда Полнавәт кертән вәйтантыйлдсум, мойңа яңхсум.

Ма вүды тащн сема питсум

вэн әха түт юх сәвәрты нәтсәт. Нуви түт антәм вэс, щирн класс хуща и керосин лампа вэс, контрольной рәпатайт хәншсәт ки, кәт-хәлүм керосин лампайн масыйт. Щалта нуви түт тывәс, тәп 24:00 щос вәнты нуви түт мәты станция рәпитәс.

1962-мит олн Матрәна Попова яң класс етшуптәс. Елды Омск вошн вэндыйлды нәмәсәс, тәп әхәт Тәпәл воша мәнәс, вантэ, щив лүңән түтәң хоп яңхәс, тәлн – ай тухләң хоп. Тәта пединститут хуща яма экзаменәт мәс па январемәт математикая вэндтәты вер олаңан уша верты питәс.

» Ма яма вэндыйлдсум, щирн 22 шойт 50 ай вух стипендия әша холумсум. Вантэ, мүй семьяев ар январемәң вэс, аңкем чумработницая рәпитәс, щипрәпата пәта немүлт вух ан сухуптәсы. Щалта Полнавәт кертән әл рәпатайт верәс, шеңк ай тылщ вух әша холумтәс. Ащем щипурайн рүтьщәс – тәп 19 шойт пенсия вух әша вүс. 1972-мит олн ащем антәма йис, аңкема лүв пәтәда 19 шойт юкана тәп 11 шойт мәсы. Щиты щипавәрта вэсүв, – Матрәна Ивановна нәмәлмәслә.

Пединститутн вэндыйлдмадн айлат Матрәна икеңа йис. Икел Олег Иванович Ким ищи щипинститутн январемәт физикая вэндтәты вера вэндтылдәс. Лыв семьяелн Павел пух сема питәс. Әхәт непекаң кәтәң Ёмвош район Луговой кәрта рәпитты китсыйңан, тәп Полнавәт керт ашколайн математика па физика урокәңн тәты хуят антәм вэс, щирн лыв айлат семьяел Матрәна рәт кәрта юхтәс. Щит 1967-мит ол вэс. Ашкола кәща хә Иван Федотович Пермьяков шеңк амтәс, хуты лүв вэндтум эвел непекаңа йис па юхды рәт ашколаела рәпитты керләс.

Матрәна Ивановна путартәс, Полнавәт кертән мет сыры январемәт Тәрум хот хуща вэндыйлдсәт. Щалта советской дащ пурайн ашкола омәссы. Лүв путартәл:

» Вәлем, 1938-мит олн тыв ар мир нәртәмды китсы, щирн йилуп ашкола хот омәссы. 400-кем январем кәт сменайн, етн вэн әх вэндыйлдсәт. Ма ашколаевн кәща ләңкәр неңа вәлмемн нәмләм, хуты 450 январем вэндыйлдсәт, щит эвәлт 150 шуши мир эви-пух интернатн вәсәт. Ашкола хотәв ай вэс, щирн итәх пурайн па хотәтн, интернатн муй па экспедиция эвәлт хәщум сухәт пәсты хотн вэндтәты верәтләщәтсүв. Иван Федотович Пермьяков йилуп ашкола омәсты пәта вэн кәщайта пишмайт хәншәс, иса муй верәс, ләлн соращәк ат омәссы. 1977-мит олн йилуп ашкола пүншсы, тәп лүв щипедлийн антәма йис.

Щиты Матрәна Ивановна Ким 36 ол Полнавәт кертәң январемәт математикая вэндтәс, кәща ләңкәр неңа вэс. Щипосты рәпата түвмәлн ар ишәкты непек тәйл. 2002-мит ол вүш эвәлт рүтьщәл.

» Рүтьщәтемн хот рәпата верлүм, лүң пурайн арсыр овошәт, аня лыптәт енмәллүм. Икем па Павел вэн пухем антәма йисәңан. Тәм Полнавәт кертән Александр кимит пухем вәл, лүв ванкүтды мойңа юхтыйл. Хәлүм хилы тәйлүм, дыв вәна йисәт, – юхи хәщум артән Матрәна Ивановна Ким лупәс.

Путәр хәншәс:
Людмила Гурьева

Непекат дунятты вер иса мосд

«Арсыр тэса па эмща ханшум непекат дунятты верат иса мун айлат ехлува мосты питлат», – щиты нехмас манема Суматвош районан ай нявремат патта верум библиотека хот кэща Надежда Буткова. Щимашч вер патта ма немасья лувел путра хушсем па айлтыева дыв рэпата вердал олан иньщассем.

Надежда Александровна, наң рэпатаен олан матты айкел, вера, муйкем арат ханнехэ там хатлат вэнт нын районан библиотека хотэнэн рэпитл?

► Тамхатл мун ай нявремат патта пуншум киникайт дунятты Суматвош район библиотека хотэвн араттелн ма пилема вет не рэпитл. Тата иса мин кутэвн вешката вэллүв, туңшираңа сыр-сыр верат, ийха нумас түвман па арталуман, лэщатлүв. Арсыр ашколайт пида ар пелак рэпитлүв. Вантэ, Суматвошн айлат нявремат вэнлтыйлды, щалта кутуп па коррекционной ашколайт хув вүшат эвалт вэллät. Щитат тумпийн хатл мар мет ай пухиет-эвиет давалты хотат па тэйлүв. Щи тэхетн вэлты нявремат пида кашаң хатл мар сыр-сыр вэйтантупсэт па адисупсэт верлүв. Мет олаң пураитн, вантэ, вэнашак ювум па кутуп ашкола хотэвн вэнлтыйлды пухат-эвет пида рэпатайт лэщатлүв. Шив яңхлүв па дыв пилэда арсыр писателят па поэтат оланан путарлүв па айкелат тэлүв. Там йисн ар пелак айлат ех киникайт ан па лунятлät. Щи патта кушкепа мун дывела йилуп непекат уша паватлүв. Щалта «Айлат ханнехуятат» парламент тахи мун хушева вэл па рэпитл. Щи верев унтасн мун арсыр юнтутат дыв пилэда верлүв. Тэп тата мосванан мун хушева

рэпитты неңлүв шив яңхты вэншак пухат-эвет пида амаатщет манты щирн рүщ ясаңан лэщатум викторина версат. Ма щиремн, ашколая яңхтыя вэнлат няврематн шеңк саманча па мосмантам пүш тайсы.

Муй арат ола питум ай нявремат нын районан библиотека хотана яңхлат?

► Мет саманча па мосман мун хушева рэпитты неңатн хатл мар давалты хотата яңхты ай нявремиеет тайлыит. Щи ай пушхиет дыв иса кашаң хатл етна пелка даваллät, лелн дывела йилпа етум киникайт дунятты. Щалта па мет олаңмит классата ай ашколая яңхты пухат па эвет. Лыв, ма щиремн, шеңк саманча киникайт дунятты хотэв тайлät. Кашаң рүтыщаттыя питум хатлатн ай нявремиеет аңкидалн-ашидалн мун хушева тэтылдыит. Тата дыв сыр-сыр эмашч па ушхуль моньшат мун эвалтэва хэлантлät, арсыр верат уша верлät. Мун библиотека хотэвн итэх пураитн киникаит ванлтупсэт лэщатлүв. Щалта ай тэхет потты тыллат олаңмит хатлатн ищи пиршамум ханнехэйт еманхатл порилалүв. Щи хаталн мун хушева мет ай нявремат вэна ювум хэйт-неңат пида юхтыйллат. Ас нопатты тылащ кутупн па хоттел ех

▲ Н.А. Буткова. В. Енов верум хур

еманхатл посталүв. Щив ищиты вошев эвалт вэлты нявремат вэн хуятат пида яңхлат. Кашаң щимашч вер мун хушева эмашч тэл.

Муйсар киника ханшты ханнехуятат там йис няврематн саманча тайлыит?

► Мун хушева там олатн ай нявремат шеңк йама Людмила Кошиль ханшум «Люшкаен путрат» киника дунятлät. Имудты пүш библиотека хотн рэпитты неңлүв дыв пилэда литературной вэйтантупсэт лэщатсат па щи не ханшум киника оланан айкелат тэсат. Щи пураин кашаң ай пухэви ар пүш мунев иньшасч, муй щирн па хути Людмила Кошиль щимашч эмашч па хураманч путрат ай нявремиеет патта ханшас. Щи киньща щи киникайт ханшты неңев тумпийн мун арсыр писателят оланан ищиты ай нявремата сырсыр мосты айкелат пурапураин лэщатлүв. Айлат ехлува библиотека хотэва куш катра муй там йисн шеңк эмашч яңхты па йилуп киникайт дунятты.

Надежда Александровна, йилпа ханшум непекатн па муйсар тахи эвалт нын

кашаң ол мар малыйты?

► Там йисн йилуп киникайт мушатты вер лавартанча йис. Тэп итэх пураитн Югра мувев государственной библиотека хотэв эвалт округев луватн вэлты писателят ханшум йилуп непекат мун хушева юхатлät. Щалта арсыр поэтат муй писателят итэх олатн Суматвоша юхтыйллат па литературной щирн вэйтантупсэт верлät. Щитат юпийн дыв ищи муртан киникайт библиотека хотэва мойлалät. Юхи хашум олатн киникайт ханштыя ехлүв ищи тыв ан па юхтыйллат. Щи патта мун ар пелак вошаң айлат пухат-эвет пида рэпитлүв.

Ям, хути наң ин тамхатл библиотека хотэвн «Муй хурасан, Ас муви!» литературной вэйтантупсы лэщатсан! Ма нэмастемн, щит куш ай нявремат, куш вэна ювум ханнехуятат иса шеңк саманча наңен хэлантсат па арсыр эмашч верат наң эвалтэна уша паватсат. Ма щиремн, тамашч вэйтантупсэт нявремата елды па верты мосд!

Путар ханшас:
Владимир Енов

Кашаң ол лыпӑт хойты тылӑшн Ёмвошн «Югорский лесной форум» немпи вӑн мирхот лӑщӑтлы. Тыв Югра мӱв арсыр вошӑт эвӑлт вӑнтӑт давӑлман тӑйты ӛх ӑктӑшиллӑт. Ийха ӑкмум кӛщайт кӱтӛлн вӑнт верӑт оӑӑӑн путӑртлӑт, сыр-сыр нӱшайт, давӑрт суртӑт, тӱтн питты вер, юхӑт омӑсты па па вӑнт верӑт оӑӑӑн ясӑӑ тӛлӑт.

40 мултас ол вӑнтӑт шавиман тӑйлӑлӑ

Е.С. Марочкина. Л. Теткина верум хур

Югра мӱв арсыр лесничествайт дыв рӛпатайдал оӑӑӑн ванлтупсӑт лӑщӑтлӑт. Камн вӑнтӑтн тӱт хӛрӑтты, кӑпӑрты ӛхлӑт ванлтӑлӑт, ай юхийет омӑслӑт.

Щиты ванлтупсӑт хӱват йӑхмемн ма Манстӑр район «Октябрьский лесхоз» тӑхи пӱӑӑлн вуӑемийдсум. Вантлӑем, щӑта имие щит долӑ. Вӱща версум, нӛш, щит «Октябрьский лесхоз» тӑхи кӛща ими Екатерина Степановна Марочкина. Ма имухты лӱв пилӑла рӛпатайл па вӑлупсӑл оӑӑӑн путӑртты питсум. Ӕхӑт уша версум, тӑм имие луваттӑл щикӱш ай, тӑп сӑмл лыпел лӑщкам па вӱтӑӑ, тӑм хӑннӛхӛ пилӑа путӑртты нюр кен па ӛмӑщ вӛс.

Екатерина Марочкина 1959-мит олн Ас нопӑтты тылӑщ 19-мит хӑтлӑн Омской областян Усть-Ишимской районӑн Азы кӛртӑн сема питӑс.

1973-мит олн лӱв ащел институт етшуптумал юпийн Нягань воша рӛпитты китсы. Щи пурайн айлат Екатерина эви нивл классӑн вӑнлтылӑс. Щи

вӱш эвӑлт па тӑм хӑтл вӑнта Нягань вошн щит вӛл.

Ӑшкала етшуптумал юпийн айлат не Уральской лесотехнической институтн вӑнлтылӑс. Щӑлта диплом непек ӛша холдунтум юпийн Екатерина Степановна Нягань вош Красноленинской леспромхозн рӛпитты питӑс. Щит 1983-мит ол вӛс.

Щи пура вӱш эвӑлт 41 ол мӑнӑс – Е.С. Марочкина вӑнтӑт вантман тӑйты ӑл рӛпатнек эвӑлт «Октябрьский лесхоз» тӑхи кӛщӑя йис. Кӛщӑя лӱв 2010-мит олн павӑтсы. Щи вӑнта инженера, вӑнтӑт вантман тӑйты вуӑӑн рӛпатнека, щӑлта кӛща юкана питӑс.

Е. Марочкина ясӑӑт щирн:

» Югра мӱв вӑнтӑт давӑлты ӛх – щит вӑн, дӛхсӑӑ хоттел ӛх. Щит мет нявлӑк, вешкат вӑн сӑмуп ӛх. Ма вӑлупсӑем хӱват Югра мӱв вӑнтӑт давӑлман па вантман тӑйлум. Ма пилӑема ям, рӛпата пела сӑмӑӑ па апрӑӑн хуятӑт рӛпитлӑт. Мӱн, вантӑ, нюр и

хоттел ӛх, и нумӑсн, и верн ийха катлӑсман Югра мӱвев вантман тӑйлӑв. Хуята неӑтупсы мосл ки, мӱӑ имухты лӱвела неӑтлӱв, тӑп щиты ийха неӑтӑсман вӑлты щит мосл.

Елды мӱвев-йиӑкев давӑлты вер оӑӑӑн путӑр мӑнӑс. Кӛщӑев лупӑс, хуты вӑнтӑт вантман тӑйты хуят пӑта мет вуӑӑн вер – щит иса вӑнтӑтн йилпа юхийет енмӑлты, лӑлн щитлӑл айкемн ара ат йисӑт, ара ат енумсӑт, лӑлн мӱвевн иса пурайн хурамӑӑн па тащӑӑн вӑнтӑт ат енумсӑт.

Сырыя сӑврум юхийет ищипа мосл йилпа омӑсты, лӑлн елды ай юхийет вӑн вӑнта ат йисӑт. Щи пӑта «Октябрьский лесхоз» тӑхи хуятӑт Свердловской область хуща ай юхийет лӑтлӑт па йилпа енумты щира мӱва омсӑллӑт. Щиты айкемн Манстӑр мӱв вӑнтӑт юхӑӑа щит йилӑт.

Щӑлта вӑнтӑт тӱтн питты вер оӑӑӑн путӑртсумн. Тӑм тови-лӱӑӑн ям арат вӑнтӑӑн хӑр лӑп хӛрӑтсыит. Щи пӑта лӱӑӑ пура – щит шеӑк давӑрт пура кашӑӑн мӱвев-йиӑкев вантман тӑйты тӑхи ӛх пӑта. Вантӑ, тӑм пӑлтап шӛк вер юпийн иса енумты утыет: юхийет, ваншиет, вӑнт воиет, сыр-сыр ай воиет иса сурма пилӑт. Немӑлт ӑн хӑщл...

Екатерина Марочкина айкел тӛс и нӱша вер оӑӑӑн – щит мӱвев-йиӑкев сыстама тӑйты щир. Вантӑ, ванкӱтлы мир вӑнта йӑхтӑлн дӛваса нампӑр па па арсыр хиш щиты вуӑӑкӑлӑт па юхлы мӑнлӑт.

Вӑнтӑт вантман тӑйты ӛх щикӱш субботникӑт

па муй сыр-сыр верӑтн вӑнта йӑхлӑт, лӑлн щитӑт сыстамтты, хиш па нампӑр ӑкӑтты. Тӑп иса сыстамтты щир па ӛр нӱӛр ӑнтӛ, вантӑ, тӑмхӑтл тӑта сыстамтлы, хӑлӑвӑт па тӑхийн шӑкӑлла.

Щи пӑта кашӑӑн вӑнта йӑхты хуята немӑсты мосл, вӑнтӑн шӑкӑлты ӑн рӑхл. Муй нампӑр тӑйлӑты ки, хира пунаты па немасыя тӑхия тӱваты, щит давӑрт хӑн? Мосӑӑн, щиты ийха катлӑсман мӱвев-йиӑкев ӛша сыстамшӑка верлӑв!

Е.С. Марочкина ай ӛх пилӑа рӛпата оӑӑӑн айкел тӛс. Вантӑ, дыв «Октябрьский лесхоз» тӑхи ӛх ипӱша айлат ӛх па нявремӑт пилӑа арсыр вӑйтӑнтупсӑт, вӑнлӑтты хӑрӑт, лӱӑӑтупсӑт, кӑсупсӑт лӑщӑтлӑт. Тӑмхӑтл Манстӑр районӑн нӑл ӑшкольной лесничества вӑл, щит «Лесовичок», «Экос», «Родник» па «Важные шишки». Муйсӑр верн мосл, щит верн иса пурайн Е.С. Марочкина дывела неӑтл, кӱш ясӑӑӑн, кӱш верн. Ванкӱтлы щит нявремӑт вӑнтӑт вантман тӑйты кӑсупсӑтн оӑӑӑмит тӑхия пилӑт.

Е.С. Марочкина амтӑӑа йил, хӑн ай ӛхлӑл вӑнтӑт вантман тӑйты хуята вӑнлтыылды мӑнлӑт, вантӑ, мулды арат хуят эвӑлт, мосӑӑн, кӱш и хӑннӛхӛ елды рӛпитты щира дыв хуӑӑӑла щит юхӑтл.

Путӑр хӑншӑс:
Ирина Самсонова

Сырыя шәшты увас мирев айлат ёх: Ефим Вагатов

Ефим Вагатов Касум вошн Нуви сәңхум районән сема питәс па енмәс. Тәм хәтл вәнта щәта ши вәл, лүв юкан щира рәпитл, дизайн верәт па сәма мәстәты верәт верәнтәл, щит Касумн вәлты «Театр теней» пәта хурәт верл, ши театрн касум хәнты мирев моньщәт нявремәта ванлтәлдыт.

Лүв музей хуща вер-ты сыр-сыр әктупсәтн иса пүш мосты верәт верл. Щәлта па Россия луваттын айлат ёх әктупсәта иши яңхәл, лүв «Первооткрыватели», «Российский Север» па па арсыр тәхетн вәс.

Ефим Вагатов ащел – Александр Герасимович, әңкел – Зинаида Николаевна Вагатовнән. Ащел Касум хәнты ики, әңкел юрн ими, лүв вәнт кәртән Тәрум дор хонәңн сема питәс.

▲ Е.А. Вагатов. П. Молданов верум хур

Ефим ая вәлум верла оләңән путәртәс. Лүв нумсәлн мет яма хәщсәт «Нумсәң ёх» няврем кәрт верәт:

» Мет оләң пүш ма 2003-мит олн щив мәнсум, ма 7 ола тәп ийсум. Щирн ма мулты щорәс хонәңа китты вүтьщәсыюм, щәлта па лупсаюм: «Нярсә кәрта мәнлән». Ин ма тәм хәтл нумсәмн, щит вера ям вер щирн тывәс. Ши юпийн ма иса пүш няврем кәрта яңхты питсум, ин лүңәтн ма щәта рәпитлум. Щәлта па мулты увас ёхлүв ийс верәт оләңән мулты әктупсы ки верәнтәла, ма иса пүш ши верәта пилтәщлум.

Няврем кәрт кәща ими Елена Федотова путәртәл:

» Ефим мет оләң пүш тыв юхәтмәлн ши мурт ай пушхие вәс. Оләң

классәтн вәндтылмәлн иса пүш ши хурасуп вәс, тәп арсыр верәт верты лүвела әмәщ вәс. Лүв и ёшиеләтмә рәпитл, ши пәта мүң щикүш тәх верәта верты лүвты ән есәлсәв, иши мурт вүратл па верла яма тывләт. Щиты ши мүң күтәвн енмәс. Ин па семн вантман лүв кәрәщ, таксәр хәннәхәя ийс.

Хән няврем кәртән «Забытые ремёсла» смена вәс, щәта пухәт ийс ёхлүв лулпет верты вәндтәсыит. Ефим иса ёх пила щимәщ верәт ши верәс, лүв иса верәт уша верты ләңхәс. Хән ши сменаев хуцәс, Ефим па айлат ёх пила вәйтәнтсәт, щимәщ лулпет верты пәта немәсыя хотые омсәлтәты нумәс версәт. Ши оләңән Ефимен пила няврем кәрт хуща рәпитум хәннәхә, ин «Центр ре-

мәсел» кәща ими Марина Кабакова путәртәс:

» Ефим вера ләңхас щимәщ хот верты, лүв нумсәлн пухәт муй икет щив ат яңхләт па мулты верәт ат верләт. Тәп муй эвәлт ши вер верты олңитты. Щиверәт яма уша верты пәта лүв Ёмвошн Слава Кондин хуща яңхәс, иса верәт яма вантсәлэ, па нумәсн юхәтса иши хурасуп карты павәлды хот Касум музей хуща верты.

Елена Терентьевна Ефимен ая вәдмәл верәт оләңән путәртмәлн лупәс:

» Лүв вера каркам ай пух вәс, иса верәт сора верәс. Хән юнтты тәхет хуща сора хәхәтьляты мосл, иса тәхетн лүв сырыя, щит мүң «Пәсты войт па велпәсләты икет» юнтты

ут па па утәт тәйсүв. Ши киньща па Ефим пүпи якты хотн яма якәл па яма луңәлдупәт верәнтәл. Вәна ювум ёхләл ясәңән, лүв немәсыя ийс щирн, хәнты щирн якәл.

Щәлта па иса ёхн вәлы, Ефим вера яма хурәт хәншты хошл. Мет оләң лүв тәп хәншты юхн щимәщ хурәт хәншиләс. Няврем кәртән иса пүш арсыр мир юхтыйлсәт, лыв нявремәт арсыр щира хурәт хәншты вәндтәсәт. Ши верәт Ефим нумәса па сәма ши хойсәт. Лүв арсыр тәхет эвәлт щимәщ кина хурәт вәйтәс па ши хурәт мухты лүв сахтала елды вәндтылты питәс.

Няврем кәртән Ефим яма вәндләс анимация лыләң хурәт верты. Щәлта па лүв сахтала арсыр программа мухты елды вәндтылты питәс. «Нумсәң ёх» хуща лүв пилада рәпитум вән ёх нумәсн, тәм хәннәхә елды мәнты пәнт – щит тәмәщ лыләң хурәт верты пәнтши.

» Ефимена мосл дизайнера йиты, ши пәта арсыр программәйт вәлдәт, щитәт яма уша верты мосл... Щирн лүв хәнты нумәсн, хәнты сәмн вәлты дизайнер пилл, – путәртәл, Елена Терентьевна.

Мүң иши ләңхәлүв Ефимена түң пәнт, түң әш, нумәсн тайты арсыр верла вәлупсы вүша ат юхәтләт.

Путәр хәншәс:
Пётр Молданов

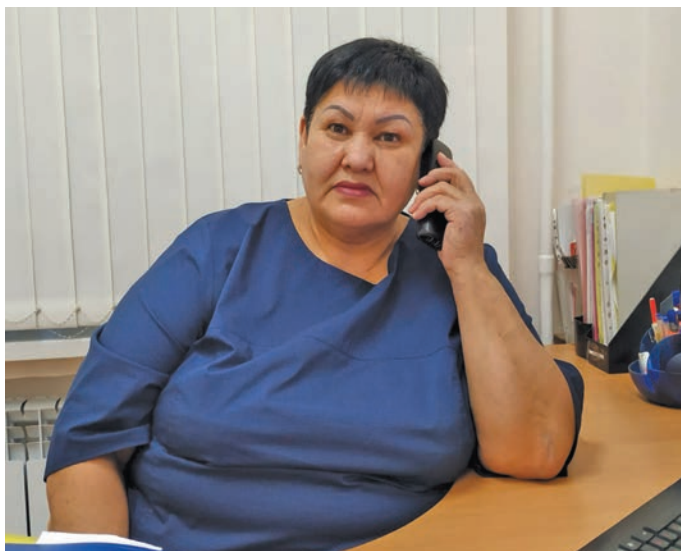

СўмЃтвош районЃн мир тохтурЃтн яма вантман тЃйлЃйт

Вухаль не Людмила Яковлевна Канева 35 ол мЃр СўмЃтвош пЃльницЃин лекщитты неЃа рЃпитл. РЃпатайл, па вошЃн мир мосман тЃйлЃлЃ.

Лўв 1968-мит олн Саранпаулъ вошн сема питЃс, щЃта ай пура олдал мЃнсЃт. Ащел – Яков Трофимович Канев, Ѓнжел – Парасковья Ивановна Канева (Ѓви опращ немл Вьюткина), дын ян няврём енмЃлсЃнЃн. Ай пура олдал олЃнЃн Людмила Яковлевна лупЃс:

» Мўн вЃн семьяйн енумсўв. ХЃт-лапЃт ола ювмевн юдн рЃпитты олЃитыйлсўв. Ѓнжел-ащем мисЃт, довЃт тЃйсЃт, щирн лўн мЃр мўн турн хЃра янхийлсўв. Ма 12 ола ийсум, хЃн ащем ЃнтЃма ийс, щирн юдн ар рЃпитты мосЃс, Ѓнжел мўн пилЃва атЃлт хЃщЃс. ЛўнЃн турн лЃщЃтсўв, тЃл пурайн щирн турн довЃтн юхи тЃтљясўв. Вошевн хЃлумкЃм шу-рЃс хЃннехЃ вЃс, щЃта няврёмЃт хЃтл мЃр тЃйтн хот, Ѓшкола, пЃльница, лапка хотЃт рЃпитсЃт. Юдн кўтЃвн сЃран ясЃнЃн путЃртсўв. ВантЃ, ащем сЃран хЃя вЃс, щирн щиты путЃртсўв. Ма анжелм пилЃ тЃп вухаль ясЃнЃн путЃртсум, лўв рўщ ясЃнЃн хЃлЃс, щирн лўв пилЃла вухаль щирн путЃртыйлсўв. ИнтЃм вухаль ясЃнЃн тЃп хЃлдум, путЃртты Ѓн хошлум, сЃран ясЃнЃн яма путЃртлум. Ѓнжелм тЃса ЃнтЃсты неЃа вЃс, ма лўвела пуркайт, милЃт Ѓнтты, вўды сух тЃнЃлды

Л.Я. Канева

нетсум. Ин нЃмЃслум, рўщЃты мЃнлум па ищи, алпа, вўды сух ЃвЃлт Ѓнтты олЃитлум. Ин рЃпатаём пЃта Ѓнтты кЃм Ѓн тЃйлум.

Людмила Яковлевна Саранпаулъ вошн Ѓшколайн 10 класс етшуптЃс па елды Ѓмвоша мЃнЃс, медицинской училищЃин вЃнлтыйлты питЃс. 1988-мит олн щит етшуптЃслЃ па СўмЃтвош пЃльница я рЃпитты китсы. РЃпатайл, олЃнЃн лўв щиты лупЃс:

» ОлнЃлн ма пЃльницЃин мЃшЃн Ѓх улты тЃхийн постовой лекщитты неЃа вЃсум, хЃлум ол щиты рЃпитсум. ЩЃлта Тюмень воша мЃнсум елды вЃнлтыйлды, анестезиста ийсум, хЃт тылЃщ мЃр щЃта вЃнлтыйлсум. 1991-мит ол вўш ЃвЃлт ма хирургической тЃхийн мЃшЃн хуятЃта анестезия верман рЃпитлум. РЃпатаём мосман тЃйлЃем. Ма пилЃема ям, рЃпата пелы сЃмЃн Ѓх рЃпитлЃт. ПЃльницаевн 470 хЃннехЃ рЃпитл. Мўн пЃль-

ницаева па район кЃртЃт пЃльницЃит лунман вЃллЃт: Саранпаулъ, Хулимсунт, ЛЃв, Кимкьясуй, Ломбовож, ТЃк, Ванзетур. ПЃльницаевн хирургической тЃхи вЃл, тЃта имет ищи лекщитман вЃллЃт, реанимация, операция верты тЃхи, няврёмЃт лекщитты тЃхи, вЃн хуятЃт лекщитты тЃхи, няврёмЃт сема питты тЃхи, инфекционной па приёмной тЃхи. Район кЃртЃт ЃвЃлт мЃшЃн хЃннехЃйт тыв тЃлЃйт, шеңк мЃшЃн Ѓх Няганя муй Ѓмвоша, СЃрханл воша китлЃйт. Мўн юдн вЃлман ищи рЃпитлўв. ВантЃ, рўщЃты хЃтлЃн муй атн хЃннехЃ мЃшЃн ки ийл, лўвела сорашЃк операция верты мосл, ма имухты пЃльница я вохлЃюм.

Людмила Яковлевна икел пилЃ хЃлум няврём тЃйлЃнЃн. Михаил вЃн пухл Тюмень вошн индустриальной университет етшуптЃс, интЃм Хулимсунт вошн инженер-программист хЃя рЃпитл.

Дмитрий кимит пухл интЃм Тюмень вошн хот омЃсты хЃя вЃнлтыйл. Максим ай пухл СўмЃтвошн 9-мит классЃн вЃнлтыйл. Людмила Яковлевна лупл:

» Мўн няврёмЃт пилЃ кашЃн тЃл пурайн машинЃин Саранпаулъ рўщЃты янхлўв, щЃта рЃт Ѓхлўв вЃллЃт. ВўлЃн Ѓх ЃмЃнхЃтлЃ кашЃн пўш янхлўв. Щив 13 щос мЃр тЃл Ѓш хўват мЃнты мосл. ЛўнЃн щив вертолЃтн мЃнты мосл, щив билет непекаЃт лЃтты давЃрт, ар хуят янхты лЃнхалЃт. Елды 2025-мит олн вЃйт лор тылЃщн лЃнхалум хотЃн Ѓхлам пилЃ щив мЃнты, мўн Кева мЃнты лЃнхалўв.

Людмила Яковлевна икел ищи пЃльницЃин завхоз хЃя рЃпитл. Лўв кашЃн ол Ас хЃлты тылЃщн флуромобиль машинЃин район хўваттыйн тохтур пилЃ янхЃл, ай кЃртЃтн вЃлды хЃннехуятЃт щирн машинЃин флуромобиль ут верлЃт, щит тЃнлуп тылЃщ кўтуп вЃнты янхлЃт.

» Щирн тумпи тЃл пурайн мўн пЃльницаевн ЃвЃлт тохтурЃт итЃх вошЃта муй кЃртЃта хЃннехЃйт вантман янхлЃт, щит хирург, ими тохтур, сем, пЃл лекщитты хуятнЃн, невролог па онколог тохтурЃт. ЛўнЃн итЃх кЃртЃта «Николай Пировов» немпи пЃльница янхЃл. Щиты районЃвн вЃлды мивер ол мЃр тохтурЃтн яма вантман па лекщитман тЃйлЃйт, – лупЃс Людмила Канева.

ПутЃр хЃншЃс:

Надежда Рагимова

Атэй нем юрн ясәң эвәлт тулмащтаты ки, каркам вер хәннехә. Щимәщ нем тайл ши хәннехә, мәта хуят олаңән тәмхәтл хәншлум – щит Атэй Лялькин. Щимәщ нем лүведа аңщәсел, вәтаң писатель хә, рүщ, юрн па хәнты ясәятн путрәт па стихәт хәншум хуят Юрий Вәлла шәңәт мәс.

Юрий Кылевич Вәлла вәдупсәл мәр шуши мир йис вәдупсы, верәт, рәт ясәт давәлман тайты пәта ар ям вер верәс. Щит мүң па лүв Атэй хиләл нәмман тайлүв. Ин Атэй Увәс мир кәсупсәтн тәса кәсәл – яна па Атэй – хәтты вер хәннехә.

Мет сыры Атэй Лялькин пида 2016-мит олн Сәрханл район Солнечной кәртән вәлум округ Увәс мир кәсупсәтн вәйтантайдсум. Лүв ши пурайн кәсум нявремәт күтн мет ая вәс. Лүв путәртәс, айтелн вүт кәртән енмәс, щәлдта аңкел-ащел пида Варьёган кәрта касләс, тәта ашколая мәнәс. Ши пура вүш эвәлт лүв имухты Увәс мир кәсупсәтн кәсты олңитәс. Ши вера лүв Александр Фальченкоин вәндтәсы. Арсыр кәсупсәт

Атэй – каркам хәннехә

▲ Атэй Лялькин ай пурайн

▲ Атей кәсты хәрн. Л. Теткина верум хурһән

эвәлт лүв әхләт шәпи навәрты вер сәмәңа тайл. Ши кәсупсәтн лүв шикүш ая вәс, тәп 210 әхәл шәпи наврәс.

Лүв енмәс, мүң лүв пеләда вантсүв, амтәт-лясүв – лүв кашәң пүш яма кәсәс па нух питыләс. Тәм ол ма кимит пүш лүв пиләда вәйтантайдсум – лүв Сәрханл район Увәс мир кәсупсыя юхтәс. Атэй енмәс, вәна па кәрща йис. Мин йилпа вәйтантайдсумн па ши вера нух амәтсумн.

» Ма кәсты юхәтсум, дәлн елды Россия мүвтәл Увәс мир кәсупсыя мәнты.

Ин ма 18 ола йисум па Сәрханл государственной университет хуща олаңмит курсән әрәңа-щомәңа йиты вера вәндтәйллдум, –Атэй лупәс. –Әхләтшәпи навәрты па юх шәп пида хәхәлдты вер – ши кәсупсәңән сәмәңа тайлдум. Тәм ол вотас тыләщн вәлум округ Увәс мир кәсупсәтн ма 680 әхәл шәпи навәрсум. Университет етшуптумем юпийн нявремәт кәсты вәндтәты пилдум. Университетн ма тәрум пәта вәндтәйллдум, стипендия вух еша холумдум, университет хуща әрәңа-щомәңа йиты вәндтәйлдум, дәпәт мәр кәт пүш Солнечной кәрта әхләт шәпи навәрты яңхлдум.

Ин лүв Алексей Соречевән кәсты вәндтәлы. Атэй олаңмит вәндтәты хәйла Александра Фальченкоя вән пәмәщипа ясәң лупл. Вантә, лүв эвәлтәла Атэй айтелн кәсты вер пелы сәмәңа енмәс.

Атэй Лялькин шикүш кәсты айлат ёх күтн мет щомәң хуят, тәп лүв шуши хәннехә иты ром па нявләк сәмуп

пух. Лүв арсыр кәсупсәтн нух питум верләл олаңән путәртты ән питәс. Тәп мүң вәдәв – лүв ванкүтлы нух питыләс. 2022-мит олн Камчатской мұв хуща вәлум Россия мүвтәл Увәс мир кәсупсәтн лүв 14-15 ол луват эвет-пухәт күтн чемпиона йис. Ши тумпи ши ол сухнум пурайн лүв «Спортивная элита года» немпи Ёмвош округев кәсупсәтн «Золотой резерв югорского спорта» немн лауреата йис.

Тәнял ай кер тыләщ Магадан вошн вәлум Россия мүвтәл Увәс мир кәсупсәтн кәт сорни мевл пос холумтәс: ит – юх шәпн хәлум верста хүваттәйн хәхәлман, кимит – ар әхәл шәпи навәрман. Ин Атэй Лялькин «Кандидат в мастера спорта» нем тайл. Ин вән кәсты ёх пила кәсалмалн лүв йилуп щирн нух питты пилт – щиты ат пилт!

Людмила Теткина хәншум путәр хәнты ясәңа тулмащтәс:
Людмила Гурьева

▲ Атэй Лялькин вәнт шушийн

Хэлы ханши непек тын

Лўңан Макарен лапәтмит классәд ши етшуптәслә. Аңкелн и пўш хән памтыйлса: «Ашколаен етшуптәлән па воша мәна елды вәндтыйлды!» Аңкел па ши лупл: «Пухие, хунта тәлта, колхос эвәлт, ухен айдта йира лавәттә. Йира мәна, тәта рәпитман ши шәкәндән. Вәндтыйлды воша мәна!

Ши йисн ай ши хәл-сәт: мәттә, Ленинград хон вошн Герцен немуп института лапәтмит класс етшуптум увәс мир няврәмәт вәндтыйлды вўдыйт. Па шәлта елды ши институтн вәндтыйлды питләт, вән непекаңа йиләт. Лыв ашколаеда шимәщ айкел юхтыләс, мәттә, манши няврәмәт елды вәндтыйлды пәта шив вўдыйт.

Макарләңкен шив мәнты нумәс ши верәс. Вар кәрт вәнта сыры юхтуптыйлды мосл. Ши кәртән лыв кәртәд эвәлт хәлүмьяңкем километра кемн вәс. Пўңәл хотн и ики вәс. Макарен пәнән тәты пурмәсләңкәт пунты ай дарашие сеңкәс. Ши йисн хоңхса (табак) даращәтн кәрта тәтылясы. Шимәщ панера даращ эвәлт ин ики ай чемодан ши верәс. Ин даращл еш лўңкән верса. Ләңкәр юхн мухты метшәслә.

Макарен па ин даращ-ләңкел ләңкәра ши алә-мәслә. Ши даращл ләңкәрн әхәл әш хўват хәлүмьяң километра ши алсәлә. Па хути, хўв пәнәта есләсум хә пурмәслы хән мәнл... Шәлта па елды ветхущяң километра вәндтылум кәртәд вәнта па шәшәс. Ши Воньшумутәң кәрт эвәлт няврәмәт вәндтум әх рўтыщәты мәнты әктәщсәт, отпуская, ар мўв сўңа. Ин пухиев лыв мәнты хопеда лывасәс, пәнән вўратәс. Щит ләпәң хоп вәс, сохл эвәлт верум хоп. Нохәр юх эвәлт верум хоп. Тухдыты

хоп. Ши йисн моторәң хоп әнтәм вәс. Ин хопелдн айдта Л. кәрт вәнта ши довәлсәт, ши юхтәнтсәт.

Кимәтмит хәтл «Храбрый» немуп тўтәң хоп (пароход) ши юхтәс, лўв ләриты лак унтасн яңхәс. Я, ши, Нахратши кәрт вәнта Макарен шив ши делумтәс, ширн щит район вулаң кәрт вәс. Ши пўляң шәта районной конперентсия вәс, Макарен шив ашкола комсомольской организация эвәлт китса па пилә-тәл сухәптәсы. Шәта па лўв елды вәндтыйлды вер-дал дерамтты нумәс тайс. РОНО кәща хуща Мака-рен яңхәс, иньщәссәлә, ин хәйл лупл:

– Мўң вәндтыйлды китты щирев әнтә, тәм ол шимәщ непек лыв ән китыйлсәт, районэв эвәлт немхуят ән мәнл вәндтыйлды.

– Па ма Ёмвоша мән-лум. Шәта уша вердем.

– Муй ширн мәнлән шив? Муй вухн мәнлән?

Макарен юхлы лупл:

– Па ма хути вух ән тайлум. Билет мәнәм дәтләты ки.

Ин кәща икен вух лў-ңәтты икел вохсәлә па иньщәсләлә:

– Мулды вух вәл муй әнтә, тәм пухен Ёмвоша вўратл, елды вәндтыйлды ләңхал.

Ин ими хўв худты вушийс:

– Ән рәхл, шимәщ пәнәта

немхуят вух ән сопасләс, билет тынл нивәл-яртяң-кем шойта хойл.

Ши йисн щит хути мета вән вух вәс.

Я, ин утәң ши кўтн хутащ нумсән питумтәс, ин пухле шалә йис, муй па Макарләңкен давәлды утлән нәтумса, билетн Ёмвош вәнта ши ләтса. Таңса: «Нәң тўтәң хопә дәлдән па билетән иши кўтн мәнәм юхлы мие! Вухн мәты щирев әнтә, мәнты мәр деты мулды дәтутн әкәтләв».

Па хәтл тўтәң хоп хәтл кўтупн мәнты верл вәс. Макарлә шив лывасәс. Ин әхләдн кәртәпка, нянь тәхтыйн мәсы, хуят сор-рәлтум щәпәр хўл аршәк тўвмал. Щиты Ёмвош вән-та дәтутәна ши йис.

Хўв мәр тўтәң хопев ши вош вәнта хәтәс, кәт хәтл мәр. Ши пароходлан тўт юх унтасн яңхсәт. И километракем мәнләт Конда юхан хўват, мосән, хўвшәк. Юхан хонәң хўват иса тўт юхи пайт омәс-ман вәсәт. Тўт юх мосәс тўтәң хопә әлты. Матросн иньщәсла: «Тўт юх ал-лялән?» «Алдялум», – Макарен лупл.

Лўв хути кәртән енмум няврәм, мәта рәпата ән верәнтәс. Кәртән вер ар: товийн мўв шўкатәс, лў-ңән турн сәврәс, тухлыйс, воньшумут воньщәс, туләх әктәс, тўт юх эвтәс, мис, пәрәщ давләс, сўсн лўк велләсләс, тәлдн шовәр лыс омсәс, ловн тўт юх, турны

пай талдыс. Макарен рәпата вәндтуман вәс, упеда па аңкела иса ши нәтәс. Тўтәң хопн рәпитум икәңәл пида и хот йитн улсәт. Ин пухие хотхәрийн уләс. Етн оләна питы нянь пўлн мийлясы. Щиты йма Макарләңкен Ёмвош вәнта ши юхтәс. Самарово вош олңәл ширн ванкўтды йиңкән вўйлясы. Сохәл әш хўват Макарен кәлтәң эвәлт вўты шәшәс, вош хўлы иса йиңкән вўюм. Щиты худты рәп пәда пухие ши шәшмәс, сыры ещәлт етлум мир эвәлт мәнты әшл иньщәсәс. ОкpОНО хота юхтәс, шәта хот йита вохса, и ими лупл:

– Юхи хәщсән, пухие, лапәт непекн мийлясыюв, мўң иса ара юкәнтсәлүв. И няврәм тәп, идампа, китты ушәв әнтә, мәшәң хурасуп. Хәлэвәт юхтыла, мулды вер уша йил.

Хәлэвәт хәтл Макарен па ши юхтәс.

– Худна тохтурн непекн ән мәсы. Па хәтл юхта, алпа, уша йил.

Я, па хәтл Макарен и шив мәнл, ов хонәңән торңәлтыйл. «Ям айн луп-лаюм?» – лыпи нумсәлдн пухие нәмәсыйл. Ши, ов сеңкемәс па юхи питәс. Ин кәща икел лупл:

– Я, нәң, алпа, уяң. Ши пухен вәндтыйлды ән китләв. Непекәл нәңена мәлэв.

Макарен сәмәл ши нюхлумтәс. Ин вәндтыйл-ты китты непек лўвела ши мәсы. Шәлта лўңәтсәл, муйкем вух мосл Ле-нинград вош вәнты мәнты. Макарен ши арат вух хән вантыләс. Ши арат вух кәртәлдн немхуят ән тайляс. Ар вух.

Па ши Макарен, ед мән-ты хә, тўтаң хоп кәншты питәс. Ши олатн «Вўрты Октябрь» немуп тўтаң хоп Тюмень вош вәнта йңхәс. Я, ши, Тәпәл вош вәнта тўтаң хопел юхтәс. Щәта па лўңән ши мурт әсәх вәс, Тура юханәл нух сорәс. Тюмень вош вәнта мир па тўтаң хопн тәсыйт. Тюмень вош вәнта Макарен ши юхтантәс. Поездән елды мәнты мосл. Я, ин пухие вокзала юхтәс. Па Ленинград вош вәнта билет ләтты ләңхәл. Лўв хураспел пәнта питум хуят ар. Поезд мурт шос йңхәл. Хәтл мәр ши ләяс касса хонәңән лавләсман. Ши хәтл билетн ән тәрумса. Билет ләтты ширел әнтә. Я, кимит хәтл билет еша ши павтәс. Кәт ат мәр камн холәс. Ар ол мәнум юпийн, Макар икен, нәптәл вәна йвум ики, ши вокзал пўңәла юхтыйлталдн, нә-мәлмийлләлә: вокзал хонәңән дуб юхәт енум-сәт, и юхл илпийн пуха вәлмәлн, кәт ат ши холәс. Чемоданәл ух илпия пунман ши холәс. Я, билетәңа йис. Нух амтәс. Свердловск вош вәнта. Щирн тўң пәнт әнтәм вәс.

Шив юхтәс. Щәта па ши билет мосл ләтты. Мир ар әкмәс. Шәңк. Хулыева лавләсләт. Ши хуты рўвәң. Камн омәсл. Па мәнты тәхи хән тәйл. Ин чемоданән верум икелн нир юкан кўрн ентса, пәтәңәл рещина эвәлт. Макарен каврум бетон хўват шәшиләс, омәсты шир хән вәл, нир юкан утңәл нух еңхәл па пәтәл илпия пунләлә, щиты омәсл. Щиты омәстад кўтн, нух ләлюмтәс па ел хулты шурамтәс. Ин нирңәл щәта юремәслә. Па хуты худна январем... Юхәтмәлн, ин юремум кўрңәл әнтәмңән... Ин пухие няр кўрты хәщәс. Я, щит ат вәл. Щит я, муй

вер. Кимит ат юх илпийн омәсл, милитса әш тум пеләкн йңхәл. Мултсәр хәлум хә Макарен хонәңа тыв хәтумәсәт.

– Я, хулта, пухлә, мәнты нумәс версән?

Макарен луваттәл хуты ай. Ин утләл ләңкряң-кўншәң утәл.

– *Ма Ленинград воша вәнлтыйлды мәнлдум. Герцен немуп институтн хәлум ол мәр әшколайн щәта вәнлтыйлды питлдум.*

– *Алпа, вухн ши мәсыйн?* – ин хәйлаңн Макарлә иньщәслә.

– *Па хуты, ши мәсыюм.*
– *Я, миялн вухлән.*

Кәтңәлән катлдумса, щепләл пасаты керәтсайт, вухләл ши няремәсыйт. Хәлмит хәйл эвәтты бритва ваналтәс.

– *Милитса ўвәтлән ки, сәмңәлән хўват ши тә-менән тўвемәлдем. Хәсла вәла, лыләңа хәйши ки ләңхәлән. Комсомольской билетл тәп юхлы лўкәмәсы.*

Та, вўе, комсомольтса вәла.

Ши, щиты ши вухләл хорьяләсыйт. Пухие иса пәлтапн юхәтса. Хуты нерыйл вәлы тәхийн...

Аләңа Макарен поезда деләс. Поездән ел пәнта ши тәлы. Мултсәр хирәң утәт иса омәсләт. Омәсты тәхи, улты тәхи иса әнтә. Мир нўр пелңа. Макарен улты ши кўш ләңхәл. Ил нурум илпия, кўр илпия луңәс. Щәта мурта вусы, хәлы. Немулт хәнты па ши тәхи, илампә, ән люхитыйлса. Щәта омәсты пәсан илпийн еша ат мәр улляс. Вагон лыпийн нўм нурума хоңтеп вәс, щирн щимәщ хоңтепәт йира ән вўйлясыйт, аләң па шив нух щәңрумтәл, хәтл мәр щәта ай войләңки иты ши омәсл маңәнман. Щиты ши

Ленинград воша юхтәс. Ин вўрты чемоданәл әлемсәлә, ким етәс.

Ин пурмәсы ларашәл, вўрты олюпән нерум утәл... Щимәщ олюпән юх посәт нерсайт па юхана омәссайт, нуви ольпәң пос ки вантсән, щәта – мәл тәхи, сорум тәхи ки, вўрты пос шив пунла. Макарен ши олюп хәния вўйляслә ларашәл нерты пәта. Ши чемоданәл пурмәс тәйты хота мәслә, щәта ши иса хәщәс, юхлы вўты вух ән тәйс. Щепәлн ай вух тәп хәщәс, хәскем шойт. Поездән мирн лупса, хута ши увәс отделение вәл. Шив автобусн ши мәнәс. Вера ертәң хәтл вәс. Лўв хуты нур кўрты. Университет увәс отделения юхтәс. Әхәт ушаверсәлә, щирнкәтувәс отделения вәс: Жданов немуп университетн па Герцен немуп институтн. Щәта лупсәт:

– *Нәң, ләхсем, Герцен немуп института мәнә, щит Мойка юхан хонәңән.*

Я, па ши шәшмәс. Автобусн мәнты вух ән тәйс. Мәнәс, пәнтәл иньщәс-сәлә. Шив юхтәс. Лупләт: «*Ләхсем, тәп вәйт лор нувийн 15 хәтлән муң январемәт тыв вәлты есәлләлүв*». Макарен па хәсмит хәтлән вўнш нувийн юхтәс. Шив хулты вәлты есәлса. Лыв Желябов 27-мит хотн вәсәт. И хуят хот йитәт ләщәтәс. Макарен иньщәсла: «Рәпитты питлән? Пурмәс олюпән нерты, карты нуры алляты». Макарен амтәс: «*Ән хән питлум рәпитты*». Ләтут талонән мәсы па холты тәхийн. Ши. Яма ши питәс. Щәта ши вәлмәтәс. Әхәтшәк Ямал эвәлт Яша пух юхтәс, иши сыры юхтәс, щәлта Валера С. Эвенкия мўв эвәлт, Валя З. Командорский пәхрәт эвәлт, лўв алеут вәс. Хўв мәр

пухәт йаха вәсәт, рәпитсәт. Щәлта иса рәпатайлаң әхтыйн вәлты кәщәел юхтәс, сохәл алляты хуят кәншәс. Ши сохләт катер эвәлт мәшиная алляты мосәс. Лўв таксәр пухәт кәншәс, Макарен па шив вўратәс. Ат мәр ши сохәл аллясәт. Ямкем арат вухн ши сухуптәсыйт. Макарен щирн щимәщ хурамәң вусты футболка па нуви тапочка ләтәс, кашәл тәп катра вәс, тохум каш-ләңки. Вәйт лор нувийн ветхушьяңмит хәтлән туплийн, хә ван ернас шәпн, пальтайн, кашн, кәщтумн мәсыйт. Ши па нух амәтсәт. Вәлупсәл ши ләщмәс.

Ши. Тәрмел сўс пәла керләс. Лыпәт хойты олаңмит хәтла йис. Вәнл-тыйлды питсәт Увәс мўв эвәлт юхтум январемәт. Щәлта ямәс тохтурн ван-ты питсайт. Тәх январемәт турәх мәш тәйсәт, юхи ши китсайт. Макарен мурта мәремәсы, кәртәл пәла нәмәсл, әңкел па упел олаңән... Сўсн юлн ям. Пелңа әнтәм, воньшумут вәл, ехумн лўк... Ләтут вәл. Нохәр сәм енмәс. Макарен ропәх верәс, вәнл-тәты ехләл пәла лупл: «Упем, әңкем турәх мәш тәйләңән. Ма па». Тохтурн вантса, лупләт: «Тәлаң нәң. Вәнлтыла елды, пухие». Щиты Макарен нивәл ол Ленинград вошн вәс, вәнлтыләс: хәлум ол подготовительной отделенияйн, вет ол па институтн. Хәтмит ол хулам юпийн, лўң мәрә кәртәла юхтыләс.

Щиты ши Увәс мир январемәт Ленинград воша әкәтсайт па вән непека вәнлтәсыйт.

**Валентина Соловар,
Анатолий Вогулов**

^ В.Ю. Кондин

Веккеши хӑшум полк

Хӑннехуятӑт, вантаты –
Веккеши хӑшум полкев холдӑл!
Хурдал эвӑлт сем йиҫкӑт етлӑт.
Хуты дывӑт ӑн питлӑт холдӑты,
Мӑҫ хуцева па ши дадь юхтӑс
Хилыдал па ай хилыдал сухдал
алемӑсӑт,
Хунталӑт – мӑтты ки, мӑв войт тӑтӑн
хоп эвӑлт,
Тӑп тӑм товийн хурӑт тӑвман яха
шӑшсӑв,
И лӑҫкӑрн дольсӑв веккеши хӑшум
полкев пида.

Юремум кӑртӑт...

Ма тум кӑртӑн хӑвн ӑн вӑсум,
Хуйн вантса, хӑнты ма шив юхӑтлум?
Соуслан кӑрт эвӑлт немудт ӑн хӑщӑс,
Тӑп хӑннехӑйт нумӑсн па архивӑт
хуца.
Ши мӑвн мӑҫ рӑтлӑв вӑсӑт.
Лыв акидалн щӑта вӑлты партсайт,
Сойпиман па ноптӑлтуман хӑл
велсӑт,
Сӑсн дыв вой велты яҫхсӑт,
Вой ӑш хӑват дысӑт по карты сесӑт
вортылӑсӑт
Щӑлта ат хӑват арӑт арисӑт,
Арлал лӑцтан кевн хӑщӑсӑт,

Поры верты лов хурсӑт,
Ши пура тӑп мӑҫ нумӑслӑвн
хӑщӑс.

Хӑвн ӑнтӑм ши кӑрт,
Хуты ӑнтӑм сот па шурӑс кӑрт,
Тӑп нумӑсн юхтыл, ши пура,
Хӑн рӑц непекаӑт архив
хотн вантлӑв.

**Тӑта Лаҫал асем пандал
нух дӑохитл**

Тӑта Лаҫал асем пандал
нух дӑохитл,
Тӑмӑщ ӑмӑщ мӑв па тӑхийн ӑнтӑм!
Тӑта катра пурайн кӑнаш
икет вӑсӑт,
Катра ӑхлал ясӑт (верӑт) шависӑт.
Юхи хӑшум кӑщӑя
Самар Кӑнаш вӑс,
Елта юхтум казакӑтн лӑв пӑратса.
Ши пурайн лӑв ӑн нӑмӑсӑс,
Юхи хӑшум ӑхлалн лӑв
ӑнт юремӑда.

Енмум мӑвл хуца,
Рӑщӑт ям вош версӑт,
Лӑв немӑлн ши вошл немӑтса,
Ма сӑмемн иши тӑм вош тынӑң.
Ёмвош ма енмум вошем
Хурамӑң, лыптӑң, вусты турнӑң.
Лаҫал асн ӑпӑлтуман вӑл
Тӑта пӑлӑт нохӑр юх тыйт пида
юнтлӑт.

Тӑта тӑлн нуви доньш,
Вотн ӑш хӑват пулдайт
Тӑта хӑннехуятӑт иса ямӑт,
Венш хурастал иса вӑйтлум.
Тӑта Лаҫал асем пандал, нух дӑохӑтл,
Нуви репн лӑвел вӑл Ас пида нумӑс
пунл,

Тӑта хӑнты кӑнаш ӑх вӑсӑт,
Тӑм вош ар ӑха шеҫк ӑмӑщ.

Вячеслав Кондин,
хӑнты ясаҫа тулмащӑт:
Любовь Кондина

^ Н.А. Мешалкина

Юхан

Ас эвӑлт юхан,
нюр моньш эвӑлт.
Шеҫк хурамӑң,
хӑн Ас шӑмалы.
Хӑв йис хӑшӑт
йиҫк хуши кӑллӑт.
Нюр щит хӑнты моньщӑт,
Мӑта утӑт мӑнӑма
ӑңкем моньщӑс ай пураёмн.
Ши юхан ма нӑмӑстемн
Хулт педа хӑва мӑнл
Вӑн вӑнт хӑват.
Хӑва, хӑва худна
ма ӑн яҫхсум.

Наталья Мешалкина,
хӑнты ясаҫа тулмащӑт:
Альбина Гришкина

Ханты ясанг
(Хантыйское слово)
№23 (3659), 05.12.2024

Соучредители
Дума, Правительство
Ханты-Мансийского
автономного округа – Югры

Издатель
Департамент внутренней
политики
ХМАО-Югры

Редакция

Главный редактор –
Алексеева Н.Г.
Телефон (3467) 33-17-52 (д.500)

Заместитель главного
редактора – **Рагимова Н.В.**
Телефон (3467) 33-17-52 (д.502)

Ответственный секретарь –
Вах Н.И.
Телефон (3467) 33-17-52 (д.503)

Адрес редакции и издателя:

628011, г. Ханты-Мансийск,
ул. Комсомольская, 31
тел./факс (3467) 33-17-52 (д.510)

E-mail: gazeta@khanty-yasang.ru
Газета размещена на сайте
www.khanty-yasang.ru

Отпечатано:
ООО «Новости Югры-
Производство» г. Сургут,
ул. Маяковского, 14.

Индексы 04393, 54393

Тираж **2166** экз.
Заказ **5360**
Цена свободная

Газета
зарегистрирована
Управлением Федеральной
службы по надзору в
сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций по

Тюменской области,
ХМАО-Югре и ЯНАО.

12+

Свидетельство о регистрации
ПИ №ТУ 72-00796
от 23 января 2013 г.

Мнение авторов публикаций
не обязательно отражает
точку зрения редакции.